

Tine Hribar

ALI OBSTAJAJO POLEG ŽIVLJENJSKEGA SVETA ŠE DRUGI SVETovi?

Ne. Obstaja en sam svet, to pa je življenjski svet. Vsi drugi svetovi, če jim smemo tako reči, obstajajo le znotraj tega sveta. Zakaj?

Poznamo Leibnizevo sporočilo: *Ko Bog računa, nastaja svet*. Leibniz ne govori o rojevanju, proizvajanju ali ustvarjanju sveta, marveč o njegovem tako rekoč avtonomnem oziroma avtomatičnem nastajanju. Pod okriljem Boga, ki računa. Zakaj računa, namesto da bi ustvarjal, kot npr. Avguštinov Kreator iz nič? Zaradi tega, ker Bog odgovarja na vprašanje, ki si ga je Leibniz zastavil po dva tisoč letih »inkubacije«, kakor pravi Heidegger. *Zakaj je nekaj/bivajoče in ne raje nič?* Prvi odgovor: zaradi tega, ker ne velja samo pravilo *iz nič ni nič*, ampak tudi zakon zadostnega razloga oziroma temelja. Logično načelo razloga namreč hkrati deluje kot ontološki princip temelja: *Nihil est sine ratione*. Nič ni brez razloga/temelja.

Zakaj je nekaj in ne raje nič? Zato, ker obstaja temeljni razlog, prvi in zadnji temelj vsakega in vsega bivajočega, sveta kot takega in v celoti. Sveta kot vesolja, mišljenega z vidika novoveške, moderne, tehnološke znanosti. *Ratio* pomeni tudi račun, skupaj s predračunom ter ustreznim, tj. zadostnim poračunom.

Zato Bog nenadoma nastopi kot Računar, razpolagalec z računom, po katerem nastaja svet. Svet kot svet monad, med katere ne spada le vsakdo od nas, ampak tudi Bog sam, seveda kot Monada z veliko začetnico. Monade so brez oken in vrat. Kljub temu funkcionirajo, z Bogom na čelu, perfektno. Kako je to mogoče? To je mogoče prav zaradi božjih računov po načelu zadostnih razlogov. Ko Bog računa, svet nastaja kot lepo urejeno veselje, kot kozmos. Ker iz božjega računa vznikla vnaprejšnja, notranja harmonizacija vseh monad: medsebojno reflektiranje v pomenu sozrcaljenja »živih zrcal«.

Ne samo z resonanco, ampak tudi s sinhronizacijo, saj vemo, da šipa ob premočni resonanci poče. Popokala bi tudi, če bi imele stekla na oknih in vratih monade: če Bog ne bi bil vseomogočen ali bi lahko podlegel nič. To pa se Bogu ne more zgoditi, ker *mora*, kakor zagotavlja Leibniz, tudi on slediti načelu zadostnega razloga; namreč kot *causa sui*, kot vzrok samega sebe; in prek sebe, skozi sebe tudi vsega drugega. Nič ni brez razloga, tudi Bog ne. Prav zato Bog kot *najpopolnejše* bitje, kot alfa in omega vsega, ne more nič drugega, kot da naračuna *najboljšega* od vseh možnih svetov. Bog si ne izmišlja in ne kocka, kot je dejal Einstein. Bog, še enkrat, računa; in ko računa, programira in projektira, nastaja svet.

Kljub vsemu pa še zmerom ostaja vprašanje, natančneje, ostaja drugi del vprašanja, zakaj je bivajoče in ne raje nič. Zakaj ne raje nič?! Heidegger si še enkrat, tokrat pobljže, ogleda odgovor: *Nihil est sine ratione* ter sebe in nas preseneti z izpostavitvijo le prvega dela tega odgovora. Če vzamemo le prvi del, dobimo hipotezo, če že ne teze, ki se glasi *Nihil est*. Nič je. Zakaj je bivajoče in ne raje nič? Ni problema. Kdor ima raje nič, naj pač vztraja pri dobesečnosti prvega dela načela o zadostnem razlogu in namesto stavka *Ničesar ni brez razloga* bo dobil stavek *Nič je ... brez razloga*. Nič(esar) ni brez razloga, kajti brez razloga je le nič.

Nič »je«, četudi nima biti in je torej brez biti, skratka, čeprav ni nekaj bivajočega. Tako kot tudi Marionov bog iz njegove knjige *Bog brez biti* (1984) ne. Dokaz te možnosti je, da tudi bit, ki jo ima vsako bivajoče, ni nič bivajočega. Pa kljub temu nekako »je«. Kako? Na kakšen način? Po Heideggerju na način igrive igre. Na zadnjem predavanju iz serije predavanj – v šolskem letu 1955/56 – študentom freiburške univerze z naslovom *Satz vom Grund*, dobesečno, *Stavek temelja*, mišljen kot načelo razloga, Heidegger Leibnizevo misel *Ko Bog računa, nastaja svet* prevede v misel *Ko (se) Bog igra, nastaja svet*.¹ Heidegger si sicer misli o Bogu, ki se igra, na povzemajočem predavanju istega

1 Heidegger, *Načelo razloga*, str. 145. Primerjaj s Heglovim zapisom: »Življenje Boga in božje spoznavanje je torej moč izreči kot neko igranje ljubezni s samo seboj ...« (Hegel, *Fenomenologija duha*, str. 19) – ljubezni, ki je kot taka brez razloga (gl. Marion, *Le principe de raison insuffisante*, § 17 v knjigi *Le phénomène érotique*, str. 125–133).

naslova profesorjem dunajske univerze čez pol leta, oktobra 1956, ni več upal ponoviti. Nenavadno?

Kako se Bog sploh lahko igra? Na ta način, da bit *kot* bit, torej tudi bit Boga (ne glede na njegovo bivanje ali ne), ni več podvržena načelu zadostnega razloga. Kakor bivajoče *kot* bivajoče ni nič bivajočega, temveč je »bit«, namreč v pomenu Platonove bitnosti, bivajočnosti bivajočega, tako bit *kot* bit ni nič bitnega, temveč je Dogodje, dogodje v pomenu Platonovega ali Plotinovega Dobrega – onkraj »biti in bitnosti«. Dogodja sicer ni, se pa dogaja, natančneje, dogodeva dogodevanje tudi skozi zgodovino in dogodke znotraj nje. Torej raje nič kot pa bit v pomenu vse utemeljujočih bivajočnosti, ki se je pod obnebjem načela zadostnega razloga iztekla v tisto, čemur Heidegger pravi tehnično Postavje, pomeni pa bivajočnost bivajočega v pomenu ultramoderne razpoložljivosti razpoložljivega. Ko je vse, vključno z našo eksistenco, na razpolago; in s tem navsezadnje po računalniku naročljivo in dostavljivo.

Raje nič?! Raje nič kot pa totalno malodušje. Ne pozabimo Nietzschevega nasveta, morda svarila: Bolje hoteti nič kot pa nič hoteti. Ni pa treba, da se s tem strinjamo. In pristanemo na zamenjavo argumentov z algoritmi.

Pred šestdesetimi leti se je še po daljši (spomnimo se na boginjo iz drugega dela Parmenidove pesnitve, boginjo, ki z vsem krmari) inkubacijski dobi kot Leibnizevo *načelo razloga* oziroma *načelo počela* pojavila tudi beseda kibernetika. Heidegger jo je prepoznal kot novo znanost, temeljno znanost moderne tehnike. Kraljica znanosti ni več teologija, tudi filozofija in fizika ne, temveč kibernetika: kot po Dogodju dogodena, človeka kot smrtno bitje spodrivajoča umetna inteligenca Postavja. Takrat sem tudi sam napisal razpravo *Tehnika in/kot kibernetika*,² potem pa je ta beseda za nekaj desetletij skoraj izginila iz obtoka.

Že Leibniz pa v *Monadologiji* govori o mislečem stroju:

»Sicer pa moramo priznati, da niti *percepcije* niti tega, kar je odvisno od nje, ne razložimo z mehanskimi razlogi, tj. s figurami in gibanjem. In če si umislimo stroj, katerega struktura ga usposablja, da misli, čustvuje, dojema; umislili bi si ga lahko povečanega tako, da bi vsa njegova sorazmerja ostala nespremenjena in bi lahko vstopili vanj kot v kak mlin; po teh predpostavkah ga obiščemo, pa bi v njem ne našli drugega kot medsebojno potiskajoče se dele, nikoli pa nič takega, kar nam bi omogočilo razložiti percepcijo. Tako nam jo je torej iskati v enostavni substanci, ne pa v sestavljeni stvari ali stroju.«³

2 Hribar, *Dialektika in/kot kibernetika*, str. 84–96.

3 Leibniz: *Izbrani filozofski spisi*, str. 135–136; primerjaj s stranjo 145: »Tako je vsako organsko telo živega bitja neka Zvrst božanskega Stroja ali Naturalnega Avtomata, ki zdaleč presega vse umetne Avtomate; to pa zato, ker po človeku sestavljen stroj ni Stroj

Računalnik računa, a ne misli; še manj čustvuje. In če danes vsepovsod govorijo o kibernetiki in informacijski vojni, zakaj ne bi govorili tudi o filozofski vojni? Navsezadnje je o vojni govoril že utemeljitelj filozofije kot metafizike; še več, Platon ne govori samo o vojni, marveč o veliki vojni, namreč o gigantomahiji med idealizmom in materializmom. Zatem pa Putin pred vojno v Ukrajini napove spopad ruskih vernih idealistov z zahodno materialistično dekadenco.

Dandanes se kibernetika spet vrača, ne pri zadnjih, temveč pri glavnih vratih; srečamo jo na vsakem vogalu, tudi pod naslovom »kibernetična vojna«, ki je ena od vojn kot takih in v celoti, v katere nas sili kibernetična, do življenjskega sveta izzivalna tehnologija. Uničujoče izzivalna do edinega sveta, ki ga kot smrtna bitja in kot zemljani imamo. Pričujoči svet ni najboljši; a tudi najslabši ni. Predvsem pa nimamo nikakršnih drugih svetov.

Zato je ogroženost veliko večja in globlja, kot se zavedamo. Govorimo o znanstveni fantastiki. Bržkone vsak najprej pomisli na literarno fantastiko utopičnih romanov in distopičnih scenarijev, se pravi na imaginarne fikcije. Ne. V mislih imam militantno fantastiko znanstvenikov kot znanstvenikov, npr. kozmološko označitev nastanka sveta kot eksplozije, kot prapoka oziroma velikega poka, opisovanje imunologov vojne med bojevitimi celicami (tako napadalnimi kot obrambnimi) ali vojno z virusi, s tem nevidnim sovražnikom. Nikakršno naključje ni, da so naši specialci, funkcionarji specialne operacije na Slovenskem, po prvem valu epidemije leta 2020 »zmago« nad Virusom praznovali s preletom vojaških letal.

Zato se lahko na koncu vprašamo tudi tole: če je najboljši od vseh možnih svetov svet brez oken in vrat, vase zaprt svet, kakšen bi bil šele najslabši od vseh možnih svetov, svet pod komando Descartesovega zlega Duha. Odgovor: najgrši, grši od vseh doslej znanih svetov.

v vsakem svojem delu. Zob npr. mednega kolesa ima dele in odlomke, ki nam niso več nekaj umetnega in nimajo ničesar več, kar bi označevalo Stroj v odnosu do rabe, za katero je bilo kolo določeno. Stroji Nature pa so Stroji še do svojih najmanjših delcev, tja do neskončnosti. V tem pa je ravno razlika med Naravo in umetnostjo, se pravi, med Božjo umetnostjo in Našo.«

Viri in literatura

Hegel, Georg W. F. *Fenomenologija duha*. Ljubljana: Analecta, 1998.

Heidegger, Martin. *Načelo razloga*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

Hribar, Tine. Dialektika in/kot kibernetika. V: Hvala, Ivan (ur.). *Simpozij Aktualnost misli Hegla, Marxa, Engelsa in Lenina v družbenem življenju in znanosti XX. stoletja*. Ljubljana: *Anthropos & Teorija in praksa*, 1971, str. 84–96.

Leibniz, Gottfried W. *Principi filozofije ali Monadologija, 1714*. V: *Izbrani filozofski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2004, str. 133–150.

Marion, Jean-Luc. *Le phénomène érotique*. Paris: Grasset, 2003.